

Inclusief co-creëren

Dit document is opgesteld voor mensen die werken in of voor de zorg of in het sociale domein. Bijvoorbeeld als beleidsadviseur, onderzoeker, zorgprofessional of manager. Voor mensen die zich bewust zijn van het belang van samenwerken met de mensen om wie het gaat, maar die nog niet zo bekend zijn met inclusieve co-creatie. De publicatie beschrijft wat inclusief co-creëren is en op welke manier je het zelf kan inzetten. Op zoek naar advies? Neem contact op met [onze adviseurs](#).

Waarom inclusief co-creëren?

Het belang van het betrekken van 'mensen om wie het gaat' wordt steeds vaker vanzelfsprekend meegenomen in ontwikkelingen, zowel in het zorgveld als bij het opstellen of uitvoeren van beleid en bij onderzoek.^{1,2} Deze verschuiving in mentaliteit draagt eraan bij dat ontwikkelingen beter kunnen aansluiten op de behoeftes van mensen die er profijt van kunnen hebben.

Voorkomen van aannames

Toch zitten er ook risico's aan het betrekken van mensen. Zo starten we vaak vanuit onze eigen doelen en aannames: bijvoorbeeld, er is geld beschikbaar om een app ontwikkelen om patiënten te ondersteunen. Of een plan om buurtbewoners te helpen met een activiteit in hun wijk. Maar, tijdens het project kan blijken dat een app of activiteit eigenlijk niet de juiste oplossing is voor het probleem dat het meest relevant is voor de mensen zelf. Door aannames over wát er opgelost moet worden, kan het wel eens botsen in de praktijk en kunnen mensen vertrouwen verliezen in het meewerken aan dit soort initiatieven.³⁻⁵

Samen bepalen, beslissen, uitwerken

Om dit te helpen tegengaan, wil je mensen om wie het gaat vanaf het begin van een ontwikkeling meenemen, al bij het opstellen van het doel en plan. Om de relevantie van het proces en het resultaat doorlopend te waarborgen, wil je dat mensen een herhaaldelijke, actieve rol hebben - ook bij beslismomenten. Daarnaast wil je niet alleen de 'eindgebruiker', maar ook andere relevante partijen, zoals een zorgverlener, beleidsmaker of mantelzorger, meenemen in dit proces. Creatieve werkvormen kunnen helpen om uitwisseling tussen deze groepen te ondersteunen. Er is steeds meer aandacht

Inhoud

Wat is inclusief co-creëren?	3
Wat bedoelen we met inclusief?	3
Wat is co-creëren?	3
Met de verschillende belanghebbenden	3
Met creatieve aanpak	4
Met gedeelde invloed en beslismomenten	5
Wat is co-creëren niet?	6
Hoe pas je inclusief co-creëren toe?	7
Samen ontwikkelen van een product of dienst	7
Samen uitvoeren en evalueren van een dienst	7
Co-creëren in onderzoek	7
Wat biedt Pharos?	8
Bronnenlijst	9

voor deze intensieve manier van samenwerken, 'co-creëren', zowel in beleid op rijksoverheids- en gemeenteniveau, als in het zorg- en onderzoeksveld.^{6,7}

Een inclusieve aanpak

In het samenwerken met mensen is het noodzaak om je niet alleen te richten op de 'gemene deler'. Dit zijn namelijk de mensen met wie het relatief al goed gaat. De Inverse Care Law beschrijft dat juist de mensen die zorg het meeste nodig hebben, hier het minste toegang toe hebben.^{8,9} Mensen die moeite hebben met lezen en schrijven, mensen met geldzorgen, nieuwkomers en ouderen zijn slechts enkele van de groepen die negatieve gevolgen van gezondheidsverschillen ervaren.¹⁰ Deze kloof is verder vergroot door de sociale en economische gevolgen

van de coronapandemie.¹¹ Doordat deze groepen ook minder vaak gehoord worden in onderzoek, worden innovaties niet voldoende aangepast op hun behoeftes - en zo worden gezondheidsverschillen onbedoeld in stand gehouden.

De pandemie en haar herstelfase hebben ook geleid tot een urgente reorganisatie van de manier waarop veel diensten in de zorg en gemeente geleverd worden. Sommige van deze innovaties gaan een blijvende vorm krijgen, zoals de rol van *telehealth*.¹² Het is daarom juist nu belangrijk om de vaak onderbelichte stemmen mee te nemen in ontwikkelingen. Door beleid, producten en diensten passend te maken voor mensen die negatieve gevolgen van gezondheidsverschillen ervaren, valt immers de meeste gezondheidswinst te behalen.

Wat is inclusief co-creëren?

Wat bedoelen we met inclusief?

(On)bewust worden er groepen vaak uitgesloten bij onderzoek, beleid of product- of dienstontwikkeling. Bijvoorbeeld als die mensen in een sociaal-kwetsbare situatie leven, de Nederlandse taal niet goed spreken, moeite hebben met lezen en schrijven, of beperkte digitale vaardigheden hebben. Het is belangrijk om deze vaak onderbelichte stemmen mee te nemen om gezondheidsverschillen te kunnen tegengaan. Dat noemen wij inclusief.

Inclusief co-creëren maakt ruimte voor mensen uit deze groepen om op actieve manier deel te nemen aan ontwikkelingen. Dit vraagt om een proactieve aanpak, zoals beschreven wordt in de Pharos-handreiking "[Bereiken en betrekken: de vier bouwstenen](#)".

Wat is co-creëren?

Co-creëren is een actieve en interactieve manier van werken met mensen die een product, dienst of andere uitkomst gaan gebruiken of leveren. Pharos definieert co-creatie als het werkwoord 'co-creëren', namelijk: samen iets maken. Zoals een ervaringsdeskundige uit het Pharos-panel beschrijft: "Samen creëren gaat niet alleen over het eindstation, maar ook over de weg er naartoe." In co-creëren staat de beweging van samen iets maken centraal. Dit 'iets' kan allerlei vormen hebben. Soms is het een app, een activiteit of bijvoorbeeld een dienst in de zorg. Het kan ook abstractere vormen hebben, zoals het samen creëren van inzichten, kennis en waarde of het samen uitvoeren van een dienst.

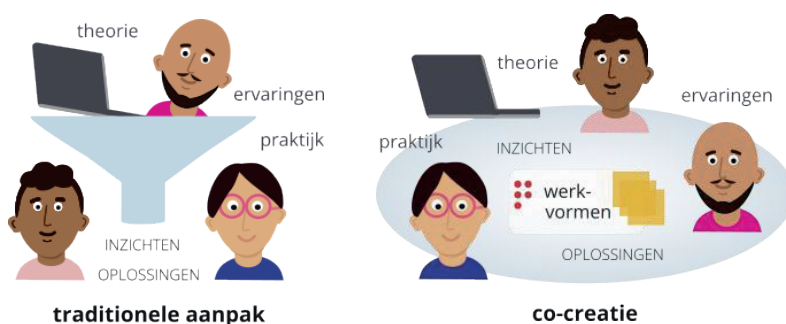
» Op p. 7 vind je een overzicht van hoe je co-creatie in jouw context kan toepassen.

Co-creëren is samen iets maken*

- met de verschillende belanghebbenden
- met creatieve aanpak, en
- met gedeelde invloed en beslismomenten

Met de verschillende belanghebbenden

Door samen te werken met de mensen om wie het gaat, wordt hun ervaringskennis in het proces ingebed. Maar, co-creëren doe je niet alleen met de 'eindgebruikers'; ook andere belanghebbenden worden meegenomen. Dit kunnen naast zijn zoals familie en mantelzorgers, maar ook professionals zoals zorgverleners, beleidsmakers en onderzoekers. Ten opzichte van een traditionele aanpak verschuift je eigen rol als projecteigenaar meer naar die van een bemiddelaar die de uitwisseling tussen partijen faciliteert (figuur 1). Door partijen bij elkaar te zetten, vergroot je de kans op gedeelde succesvolle uitkomsten en enthousiasme voor verandering. Daarnaast ondersteunen een gezamenlijke aanpak en gedeelde oplossingen een betere relatie tussen dienstverlener en -gebruiker.¹³

Figuur 1: traditionele aanpak versus co-creatie

* Deze beschrijving en principes zijn tot stand gekomen op basis van Sanders en Stappers (2008); de notitie Kennisplatform Preventie, opgesteld met experts van het UMCG, X-fit, JOGG, VU, ZonMW, Health Holland en Pharos; en gesprekken met mensen met ervaringskennis op sociaal kwetsbare situaties.

Een aantal principes staat hierbij centraal. **Gelijkwaardigheid** en **wederkerigheid**: de bijdrage van iedere partij is even waardevol en er wordt over en weer naar elkaar geluisterd. Ook **vertrouwen** is een sleutelwoord: mensen moeten zich veilig voelen om hun ervaringen te kunnen delen en vertrouwen hebben in wat er met de uitkomsten gebeurt.

Uitdagingen

- Waar 'vind' je mensen om mee samen te werken?
- Hoe krijg je mensen enthousiast en houd je ze op een positieve manier verbonden?
- Hoe navigeer je door hiërarchieën en zorg je dat mensen vertrouwen hebben in het proces?

» Op zoek naar advies over samenwerken? Zie 'Wat biedt Pharos' op p. 8

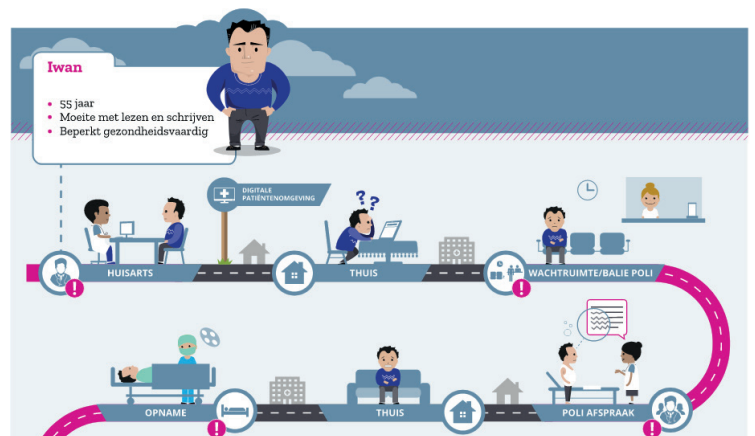
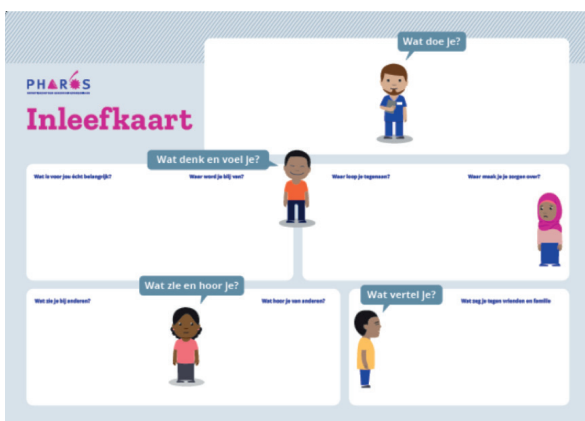
Met creatieve aanpak

Een manier om uitwisseling tussen mensen uit verschillende contexten te ondersteunen is door creatieve werkvormen te gebruiken (figuur 2). Hierbij kun je denken aan het samen brainstormen met behulp van post-its en afbeeldingen, het uittekenen van momenten

die een patiënt in een behandeling doorloopt, en het gebruiken van stickers om te stemmen op belangrijke ideeën. Er zijn veel creatieve werkvormen mogelijk. Door visueel te werken worden ideeën concreter. Ook wordt actief deelnemen toegankelijker voor mensen die een andere taal spreken of moeite hebben met lezen en schrijven. Daarnaast is het makkelijker om te reageren op iets wat je voor je ziet dan een abstract uitgesproken idee; daarom wordt ook veel gebruik gemaakt van prototypes.

Gedeelde creativiteit is kern in de mentaliteit van co-creatie.¹⁴ Het proces leent zich goed voor het doorbreken van bestaande patronen en het komen tot originele en inventieve ideeën. Co-creatie op het ontwikkelen van een dienst kan leiden tot een hogere kwaliteit van het proces waarbij ideeën tot stand komen.¹³

Creativiteit heeft verschillende niveaus: op het laagste niveau is dat 'productiviteit', oftewel, het uitvoeren van een taak (bv., het bijhouden van een volkstuin). Daarboven komen 'aanpassen' (bv., het zaaien van plantjes in een volkstuin) en 'maken' (bv., het inrichten van een volkstuin op basis van een plan) en daarboven 'creëren' (bv., het plan maken voor een volkstuin).¹⁴ Het is belangrijk om mensen mee te nemen op een niveau waar ze zich prettig bij voelen.

Figuur 2: Voorbeelden van creatieve werkvormen: links, de Pharos Inleefkaart; rechts: patiëntreis

Uitdagingen

- Hoe kies je de juiste inclusieve werkvormen voor je doel en doelgroepen?
- Hoe richt je een inclusieve co-creatiesessie in en hoe leid je de sessie?

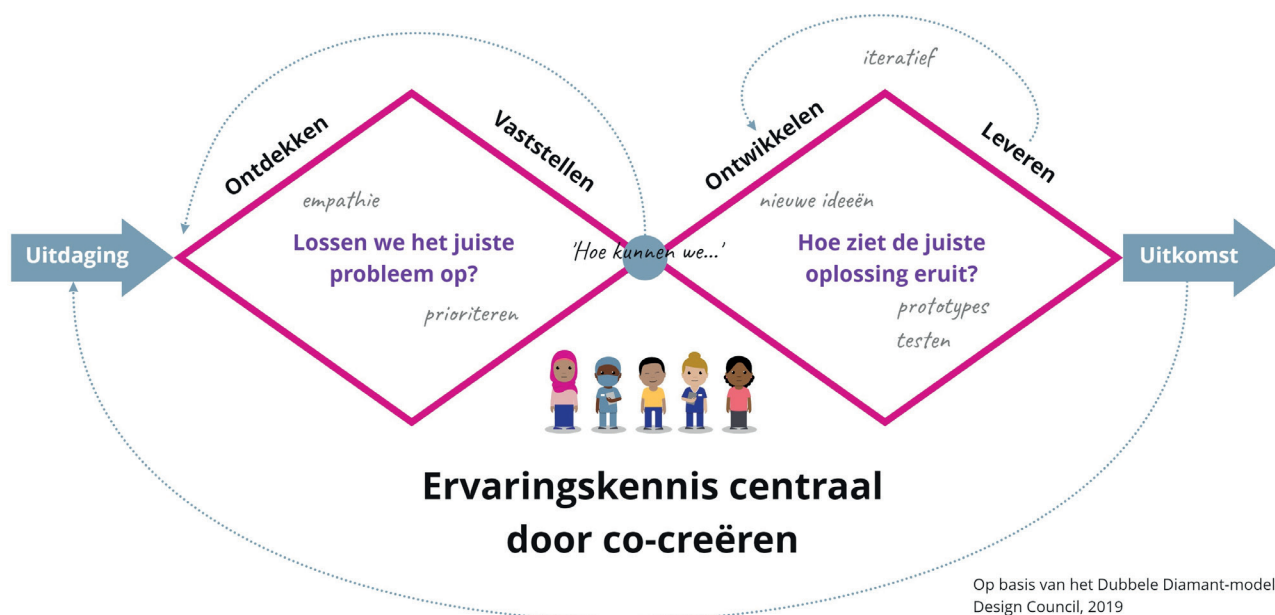
» Op zoek naar advies over creatieve werkvormen?
Zie 'Wat biedt Pharos' op p. 8

Met gedeelde invloed en beslismomenten

Hoe eerder en vaker mensen in een proces worden meegenomen, hoe meer ruimte er is voor invloed op het eindresultaat.¹⁵ Ook als je al een concreet doel voor ogen hebt, is het belangrijk om eerst samen te verkennen hoe passend dit doel is, voordat je er invulling aan gaat geven. Een perfect uitgewerkte oplossing voor een niet zo relevant probleem, zal lastig implementatie vinden. Het procesmodel van de Dubbele Diamant van Design kan je hieraan helpen herinneren (figuur 3).¹⁶

Co-creatie helpt om inzicht te krijgen in de leefwereld van verschillende belanghebbenden en om samen met onderbelichte groepen, met soms complexe behoeftes, gezamenlijke prioriteiten te stellen.¹⁷ Door te delen in het maken van beslissingen wordt gedeeld eigenaarschap van het probleem of de oplossing aangemoedigd.¹⁸ Niet alleen helpt dit om de resulterende veranderingen door te voeren, het draagt ook bij aan het empoweren van kwetsbare groepen.^{13,19}

Mensen die spreken vanuit ervaring, ervaringskennis- of deskundigheid kunnen in verschillende rollen bijdragen: als ad-hoc meedenker, in een adviserende rol, of als projectpartner.²⁰ Om van gelijkwaardigheid te kunnen spreken, wil je dat binnen iedere fase van het project ook ongevraagd advies gegeven kan worden. Dit geldt van de opzet, tot de uitvoering en de feedbackloop van implementatie en evaluatie. Op dit niveau is het handig om samen te werken met een ervaringsdeskundige die overkoepelend inzicht heeft in hoe anderen deze ervaring hebben beleefd. [Sleutelpersonen](#) zijn een voorbeeld van mensen met deze overkoepelende ervaringskennis.

Figuur 3: Dubbele Diamant van Design

Het uitgangspunt is steeds een betekenisvolle bijdrage met respect voor de expertise en behoeftes van de betreffende persoon. Hierbij is het belangrijk om het proces en de materialen begrijpelijk aan te bieden, zodat iedereen mee kan doen. Zorg er bijvoorbeeld voor dat uitkomsten steeds worden teruggekoppeld op een passend leesniveau en dat ook creatieve werkvormen begrijpelijk zijn. Als je verwacht dat mensen moeite kunnen hebben met lezen en schrijven, zorg dan dat dit geen vereiste is in de sessie. Maak ook passende compensatie bespreekbaar.

Uitdagingen

- Met welke mensen wil je, op welke manier en op welk moment, samenwerken?
- Hoe werk je met mensen op partner- of 'ongevraagd advies'-niveau?
- Hoe pak je het samen nemen van beslissingen aan?
- Hoe bied je inzichten en kennis voor iedereen begrijpelijk aan?

» Advies over het inrichten van een co-creatieproces? Zie 'Wat biedt Pharos' op p. 8

Wat is co-creëren niet?

Niet alle vormen van betrekken zijn co-creatie. Focusgroepen, interviews en testpanels zijn vaak 'consultatieve' strategieën, waarbij mensen om feedback of advies gevraagd worden.²¹ Deze methodes zijn niet co-creatief, maar ze kunnen onderdeel vormen van een co-creatieproces. Zo worden in de methode Experience-Based Co-Design eerst individuele interviews gehouden met patiënten en zorgverleners.²² De resultaten hiervan voeden interactieve sessies waarin patiënten en zorgverleners gezamenlijke prioriteiten en oplossingen ontwikkelen. Ook kunnen co-creatieve werkvormen ingezet worden om consultatieve methoden interactiever te maken. Denk bijvoorbeeld aan het samen invullen van een empathiekaart, om zo een beeld te krijgen van wat een doelgroep ziet, hoort en voelt. Je kan dan spreken van een co-creatiesessie, maar niet van een co-creatieproces.

Hoe pas je inclusief co-creëren toe?

Co-creëren beschrijft een manier van werken die binnen allerlei contexten gebruikt kan worden. Of je nu wil innoveren binnen de zorg, de gemeente, in de wijk, in een organisatie of binnen onderzoek, de basis is hetzelfde. Het volgende stuk licht een aantal toepassingen van co-creatie uit, om daarmee een beeld te geven van hoe je het binnen jouw context zou kunnen inzetten.

» **Op zoek naar advies op maat? Zie 'Wat biedt Pharos' op p. 8**

Samen ontwikkelen van een product of dienst

Wanneer je samen een product, dienst of beleid wil ontwikkelen, kan design-denken houvast geven. De Dubbele Diamant van Design (figuur 3) beschrijft een procesmodel waarin co-creatie wordt toegepast op het ontwerpproces, ook wel co-design genoemd. Co-design wordt veel gebruikt om samen te werken met mensen uit kwetsbare groepen.²³⁻²⁵ Zo wordt het gezien als de gouden standaard in onderzoek met inheemse bevolkingsgroepen in Australië, Canada en Nieuw-Zeeland.¹⁸

Voorbeelden van uitkomsten die je kunt co-creëren:

- **Gesproken en schriftelijke communicatie.** Bv., samen de inhoud, toon en vorm van communicatie bepalen om gesprekken of fysieke materialen te ontwikkelen die passend en begrijpelijk zijn en waar uitvoerbare handelingsperspectieven aan gekoppeld zijn.²⁶
- **Digitale interventies.** Bv., het samen ontwikkelen van passende e-health-applicaties waar ook ouderen mee overweg kunnen²⁷, of digitale interventies die zorgverleners helpen patiënten te ondersteunen met zelfmanagement.²⁸
- **Zorgprocessen en -diensten.** Bv., het samen verbeteren van de manier waarop een bestaande dienst geleverd wordt, of hoe deze aansluit op andere diensten en de beleving van de patiënt.^{29,30}

- **Diensten, activiteiten en beleid in de publieke sector.** Bv., het samen ontwikkelen van digitale diensten^{31,32} of vormen van toekomstbestendig stedelijk wonen.³³ Co-creëren kan ook beleidsinnovatie aanmoedigen³⁴, zoals met het samen ontwikkelen van effectievere en kostenbesparende richtlijnen voor waterplanning.³⁵

Samen uitvoeren en evalueren van een dienst

Het in co-creatie uitvoeren van een dienst wordt ook wel co-productie genoemd. Voorbeelden hiervan zijn inwoners die zelf een buurtactiviteit draaien, lotgenoten-contact en het samen beslissen tussen arts en patiënt van een passende behandeling ('gedeelde besluitvorming').^{36,37} Mensen om wie het gaat kunnen ook een actieve rol hebben in het uitvoeren van monitoring en evaluatie.³⁸

Co-creëren in onderzoek

Bij co-design ligt de focus op het ontwikkelen van een uitkomst; om dat te bereiken wordt ondersteunend onderzoek gedaan naar behoeftes van belanghebbenden. Bij de wetenschappelijke onderzoeksmethode 'Participatory Learning and Action' (PLA), die veel raakvlakken heeft met co-design, ligt de focus net andersom.³⁹ PLA is een participatieve methode uit het actie-onderzoek, speciaal ontwikkeld om op een inclusieve manier inzichten te krijgen in de situatie van anderen. Het maakt ook gebruik van toegankelijke, interactieve en visuele werkvormen. Daarbij zit er altijd een stuk 'actie' aan gekoppeld, zoals sociale verandering of een activiteit.

Je kunt ook co-creëren met kwetsbare groepen op het proces van onderzoek. Dit valt onder de noemer burgerwetenschappen, waarbij mensen als co-onderzoekers optreden.^{40,41} Betrokkenen kunnen hier verschillende rollen van vervullen binnen alle fases van het onderzoek: van het meehelpen bij het bedenken van de onderzoeksvraag, tot mee-analyseren, tot het terugkoppelen van resultaten. Ook kunnen sleutelfiguren een brug vormen naar een groep mensen die door onderzoekers gewoonlijk niet goed bereikt wordt, bijvoorbeeld bij de werving of het houden van interviews.^{42,43}

Wat biedt Pharos?

Aan de slag met inclusief co-creëren?

- Een begrijpelijk product, passende dienst of inclusief beleid ontwikkelen?
- Leren hoe je zelf een duurzaam, inclusief netwerk van contacten opbouwt?
- Aan de slag met creatieve werkvormen of een co-creatieproces?

Voor meer informatie over een advies- of begeleidings-traject, neem contact op met een van onze adviseurs, via Mara van Beusekom (m.vanbeusekom@pharos.nl).

Kijk ook eens naar:

- Het opstellen van een patiëntreis:
pharos.nl/kennisbank/patientenreis-kort/
- Samenwerken met Sleutelpersonen:
pharos.nl/sleutelpersonen
- Het leer- en testaanbod voor begrijpelijke zorg-communicatie:
<https://www.pharos.nl/leertraject-begrijpelijke-zorgcommunicatie/>
- Advies over inclusief wetenschappelijk onderzoek:
pharos.nl/infosheets/inclusief-onderzoek/
- De wetenschappelijke methode Participatory Learning and Action (PLA):
pharos.nl/nieuws/internationaal-succesvolle-pla-training-nu-voor-het-eerst-in-nederland/
- Test: hoe begrijpelijk is mijn gezondheidsorganisatie voor iedereen?:
[test-hoe-begrijpelijk-is-mijn-organisatie.pharos.nl/test-hbimo](https://pharos.nl/test-hbimo)

Bronnenlijst

1. Price A, Damaraju A, Kushalnagar P, et al. Coproduction, Coeducation, and Patient Involvement: Everyone Included Framework for Medical Education Across Age Groups and Cultures. *JMIR Med Educ.* 2021;7(4):e31846. doi:10.2196/31846
2. Latif A, Pollock K, Anderson C, et al. Supporting underserved patients with their medicines: a study protocol for a patient/professional coproduced education intervention for community pharmacy staff to improve the provision and delivery of Medicine Use Reviews (MURs). *BMJ Open.* 2016;6(12):e013500. doi:10.1136/bmjopen-2016-013500
3. Breed M, van Marle F. Bewoners aandachtswijken voelen zich klein gehouden door onderzoekers en beleidsmakers. *Soc Vraagstukken.* 2022.
4. Hollinderbäumer A, Hinding B, Buggenhagen H, Jünger J. Dealing with resistance and negative attitudes as barriers to the implementation of a longitudinal communication curriculum - a field report. *GMS J Med Educ.* 2021;38(3):Doc51. doi:10.3205/zma001447
5. Moll S, Wyndham-West M, Mulvale G, et al. Are you really doing “codesign”? Critical reflections when working with vulnerable populations. *BMJ Open.* 2020;10(11):e038339. doi:10.1136/bmjopen-2020-038339
6. Hageaars L, Boulogne F, van Oers H, Baan C, Garretsen H. Kennisagenda samen gezond leven: hoe dan? *TSG - Tijdschr voor gezondheidswetenschappen.* 2021. doi:10.1007/s12508-021-00325-8
7. Hoeeg D, Christensen U, Grabowski D. Co-Designing an Intervention to Prevent Overweight and Obesity among Young Children and Their Families in a Disadvantaged Municipality: Methodological Barriers and Potentials. *Int J Environ Res Public Health.* 2019;16(24). doi:10.3390/ijerph16245110
8. Tudor Hart J. the Inverse Care Law. *Lancet.* 1971;297(7696):405-412. doi:10.1016/S0140-6736(71)92410-X
9. Watts G. COVID-19 and the digital divide in the UK. *Lancet Digit Heal.* 2020;2(8):e395-e396. doi:10.1016/s2589-7500(20)30169-2
10. Pharos. Gezondheidsverschillen Duurzaam Aanpakken. 2019:44. <https://www.pharos.nl/gezondheidsverschillen-duurzaamv-aanpakken/>.
11. Bambra C, Riordan R, Ford J, Matthews F. The COVID-19 pandemic and health inequalities. 2020. doi:10.1136/jech-2020-214401
12. Wherton J, Sugarhood P, Procter R, Hinder S, Greenhalgh T. Co-production in practice: how people with assisted living needs can help design and evolve technologies and services. *Implement Sci.* 2015;10:75. doi:10.1186/s13012-015-0271-8
13. Steen M, Manschot M, De Koning N. Benefits of co-design in service design projects. *Int J Des.* 2011;5(2).
14. Sanders EB-N, Stappers PJ. Co creation and the new landscapes of design. 2008:5-18. doi:10.1080/15710880701875068
15. van Beusekom MM, Kerkhoven AH, Bos MJW, Guchelaar H-J, van den Broek JM. The extent and effects of patient involvement in pictogram design for written drug information: a short systematic review. 2018:1359-6446.
16. Design Council. Framework for Innovation: Design Council's evolved Double Diamond. <https://www.designcouncil.org.uk/our-work/skills-learning/tools-frameworks/framework-for-innovation-design-councils-evolved-double-diamond/>. Published 2019.
17. Mortimer D, Iezzi A, Dickins M, et al. Using co-creation and multi-criteria decision analysis to close service gaps for underserved populations. *Health Expectations: An International Journal of Public Participation in Health Care and Health Policy.* 2019;22(5):1058-1068. doi:10.1111/hex.12923
18. Cheng C, Elsworth GR, Osborne RH. Co-designing eHealth and Equity Solutions: Application of the Ophelia (Optimizing Health Literacy and Access) Process. *Front public Heal.* 2020;8:604401. doi:10.3389/fpubh.2020.604401

19. Goodyear-Smith F, Jackson C, Greenhalgh T. Co-design and implementation research: challenges and solutions for ethics committees. *BMC Med Ethics*. 2015;16:78. doi:10.1186/s12910-015-0072-2
20. Participatiematrix. UMC Utrecht.
21. Arnstein SR. A ladder of citizen participation. *J Am Inst Plann*. 1969;35(4):216-224.
22. Donetto S, Pierri P, Tsianakas V, Robert G. Experience-based co-design and healthcare improvement: realizing participatory design in the public sector. *Des J*. 2015;18(2):227-248.
23. Radl-Karimi C, Nielsen DS, Sodemann M, Batalden P, von Plessen C. "When I feel safe, I dare to open up": immigrant and refugee patients' experiences with coproducing healthcare. *Patient Educ Couns*. November 2021. doi:10.1016/j.pec.2021.11.009
24. Radl-Karimi C, Nicolaisen A, Sodemann M, Batalden P, von Plessen C. Coproduction of healthcare service with immigrant patients: protocol of a scoping review. *BMJ Open*. 2018;8(2):e019519. doi:10.1136/bmjopen-2017-019519
25. Usher S, Denis J-L. Network-building by community actors to develop capacities for coproduction of health services following reforms: A case study. *Health Expectations: An International Journal of Public Participation in Health Care and Health Policy*. April 2022. doi:10.1111/hex.13491
26. Badiu C, Bonomi M, Borshchevsky I, et al. Developing and evaluating rare disease educational materials co-created by expert clinicians and patients: the paradigm of congenital hypogonadotropic hypogonadism. *Orphanet J Rare Dis*. 2017;12(1):57. doi:10.1186/s13023-017-0608-2
27. The Toolkit.
28. Hochstenbach LMJ, Courtens AM, Zwakhalen SMG, Vermeulen J, van Kleef M, de Witte LP. Co-creative development of an eHealth nursing intervention: Self-management support for outpatients with cancer pain. *Appl Nurs Res*. 2017;36:1-8. doi:10.1016/j.apnr.2017.03.004
29. Cowdell F, Dyson J, Sykes M, Dam R, Pendleton R. How and how well have older people been engaged in healthcare intervention design, development or delivery using co-methodologies: A scoping review with narrative summary. *Health Soc Care Community*. 2022;30(2):776-798. doi:10.1111/hsc.13199
30. Brown LR, Sullivan F, Treweek S, et al. Increasing uptake to a lung cancer screening programme: building with communities through co-design. *BMC Public Health*. 2022;22(1):1-17.
31. Jarke J. Open government for all? Co-creating digital public services for older adults through data walks. *Online Inf Rev*. 2019;43(6):1003-1020. doi:10.1108/OIR-02-2018-0059
32. Rodriguez Müller PA, Flores CC, Albrecht V, Steen T, Cromptvoets J. A Scoping Review of Empirical Evidence on (Digital) Public Services Co-Creation. *Adm Sci*. 2021;11(4):130.
33. Cinderby S, Cambridge H, Attuyer K, et al. Co-designing Urban Living Solutions to Improve Older People's Mobility and Well-Being. *J Urban Health*. 2018;95(3):409-422. doi:10.1007/s11524-018-0232-z
34. Bentzen TØ, Sørensen E, Torfing J. Strengthening public service production, administrative problemsolving, and political leadership through co-creation of innovative public value outcomes? *Innov J Public Sect Innov J*. 2020;25(1):1-28.
35. Graversgaard M, Jacobsen BH, Kjedsen C, Dalgaard T. Stakeholder Engagement and Knowledge Co-Creation in Water Planning: Can Public Participation Increase Cost-Effectiveness? *Water*. 2017;9(3):191. doi:10.3390/w9030191
36. Kunneman M, Griffioen IPM, Labrie NHM, Kristiansen M, Montori VM, van Beusekom MM. Making care fit manifesto. *BMJ Evidence-Based Med*. 2021.
37. Holland-Hart DM, Addis SM, Edwards A, Kenkre JE, Wood F. Coproduction and health: Public and clinicians' perceptions of the barriers and facilitators. *Health Expectations: An International Journal of Public Participation in Health Care and Health Policy*. 2019;22(1):93-101. doi:10.1111/hex.12834
38. Dillon LB. Participatory Monitoring and Evaluation.
39. Napier A, Simister N. Participatory Learning and Action (Pla). *J Pemberdaya Masy*. 2017;1(1):97-177.

40. van den Muijsenbergh M, van Weel-Baumgarten E, Teunissen E, van Weel C. Sociaal kwetsbare groepen in onderzoek en de praktijk. *Huisarts Wet.* 2019;62(11):56-59. doi:10.1007/s12445-019-0304-7
41. Halvorsrud K, Kucharska J, Adlington K, et al. Identifying evidence of effectiveness in the co-creation of research: a systematic review and meta-analysis of the international healthcare literature. *J Public Health (Oxf).* 2021;43(1):197-208. doi:10.1093/pubmed/fdz126
42. Hainsworth E, McGrowder E, McHugh J, et al. How can we recruit more men of African or African-Caribbean ancestry into our research? Co-creating a video to raise awareness of prostate cancer risk and the PROFILE study. *Res Involv Engagem.* 2022;8(1):14. doi:10.1186/s40900-022-00347-9
43. Garcia ML, Sprager L, Jiménez EB. Latino Community Health Workers: Meeting their Community's Emotional Needs in Intuitively Culturally Appropriate Ways. *Prog Community Health Partnersh.* 2022;16(1):17-25. doi:10.1353/cpr.2022.0002

Pharos

Arthur van Schendelstraat 600
Postbus 13318, 3507 LH Utrecht

